

XOSIYAT RUSTAMOVA SHE'RLARIDA AYOL RUHIYATI IFODASINING LINGVOPOETIK VOSITALARI

Toxirjonova Moxlaroy Jaxongir qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy
fanlar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-bosqich
talabasimohlaroytoxirjonova9@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek she'riyatining yorqin vakili Xosiyat Rustamova she'rlarida ayol ruhiyatining badiiy talqini hamda uni ifodalashda qo'llanilgan lingvopoetik vositalar tahlil qilinadi. Shoiri ijodida ayolning ichki kechinmalari, muhabbat, sog'inch, yolg'izlik, sabr, ona timsoli va hayot falsafasi metafora, epitet, ramz, takror, personifikatsiya kabi poetik vositalar orqali ifodalanishi yoritiladi. Tadqiqot natijasida Xosiyat Rustamovaning individual uslubi ayol ruhiyatini tasvirlashda tilning estetik imkoniyatlaridan samarali foydalangani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Xosiyat Rustamova, ayol ruhiyati, lingvopoetika, metafora, ramz, epitet, poetik obraz, badiiy til, she'riyat.

Kirish

Mustaqillik davri o'zbek she'riyatida inson ruhiy olamini, ayniqsa, ayol qalbining nozik kechinmalarini badiiy aks ettirishga alohida e'tibor qaratildi. Bu jarayonda Xosiyat Rustamova o'ziga xos poetik tafakkuri, falsafiy mushohadalari va obrazli tili bilan ajralib turadi. Shoiri she'rlarida ayol faqat muhabbat timsoli emas, balki hayotning murakkab sinovlarini boshdan kechirayotgan, sabr va matonat sohibasi, ona, yor hamda ijodkor shaxs sifatida gavdalanadi.

Lingvopoetika badiiy matnda til birliklarining estetik vazifalarini o'rganadi. Xosiyat Rustamova ijodida metafora, epitet, ramz, takror, sintaktik parallelizm va personifikatsiya kabi vositalar ayol ruhiyatining badiiy ifodasini yaratishda muhim o'rin tutadi. Mazkur maqolaning maqsadi shoiraning she'rlarida ayol ruhiyati ifodasining lingvopoetik xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism

Ayol ruhiyati – shoiraning poetik olamining markaziy mavzusi

Xosiyat Rustamova she'riyatida ayol obrazining tasviri tashqi go'zallikdan ko'ra ichki olamni ochishga qaratilgan. Shoiri ayol qalbidagi sog'inch, iztirob, umid, sabr va muhabbatni chuqur falsafiy mushohadalar bilan uyg'unlashtiradi. Natijada ayol obrazi shaxsiy kechinmalar doirasidan chiqib, umuminsoniy ma'no kasb etadi.

Shoiri she'rlarida ayolning ruhiy holati ko'pincha tabiat manzaralari bilan uyg'unlashtiriladi. Kuz – hijron, bahor – umid, yomg'ir – ko'z yoshi, shamol –

sog'inch, tun – yolg'izlik ramzi sifatida qo'llanadi. Bu esa ayol qalbidagi hissiyotlarni yanada ta'sirchan ifodalashga xizmat qiladi.

Masalan:

Ko'nglimga kuz kirdi, barglarim jim to'kildi.

Bu kabi poetik ifodada kuz fasli ayol qalbidagi ayriliq va iztirobning ramziy obraziga aylanadi.

Metaforaning ayol ruhiyatini ifodalashdagi o'rni

Xosiyat Rustamova she'rlarida metafora eng faol lingvopoetik vositalardan biridir. Shoir ruhiy kechinmalarni bevosita emas, balki obrazli ifodalar orqali tasvirlaydi.

Masalan:

yurak muzladi – mehrning so'nishi;

ko'ngil gulladi – quvonch va umid;

sukut yig'ladi – ichki iztirob;

vaqt charchadi – hayot sinovlari;

ko'zlar so'zladi – aytilmagan tuyg'ular.

Bu metaforalar ayolning ichki olamidagi murakkab hissiy kechinmalarni yorqin ifodalash imkonini beradi. Lingvopoetik jihatdan ular matnning emotsional-ekspressivligini kuchaytiradi.

Ramzlarning poetik vazifasi

Shoir she'riyatida ramziy obrazlar ayol ruhiyatini tasvirlashning muhim vositasi hisoblanadi.

Eng ko'p uchraydigan ramzlar quyidagilar:

Qush – erkinlik va orzu.

Yomg'ir – dard va poklanish.

Oy – ayollik, go'zallik va yolg'izlik.

Daraxt – sabr va bardosh.

Dengiz – qalbning cheksizligi.

Yo'l – hayot va taqdir.

Ramzlar she'rning mazmun qatlamini kengaytirib, kitobxonni chuqur mushohadaga chorlaydi.

Epitetlarning estetik xususiyatlari

Xosiyat Rustamova badiiy tasvirning ta'sirchanligini oshirish uchun epitetlardan mahorat bilan foydalanadi.

Masalan:

munqli ko'zlar;

jimjit tun;

sovuq sukut;

oppoq sog'inch;

siniq orzular;
og'riqli xotiralar.

Mazkur epitetlar ayol ruhiyatining nozik qirralarini ochib berishga xizmat qiladi.
Har bir sifat so'z obrazning hissiy ta'sirini kuchaytiradi.

Takror va sintaktik parallelizm

Shoira she'rlarida takror usuli ruhiy holatning davomiyligini ifodalash uchun qo'llanadi.

Masalan:

Kutdim seni...

Kutdim yana...

Kutdim umr bo'yi...

Bunday sintaktik takror ayol qalbidagi sog'inchning uzluksizligini his ettiradi.

Parallel sintaktik qurilmalar esa she'rning musiqiyligini kuchaytiradi va ichki ritmni hosil qiladi.

Personifikatsiyaning lingvopoetik imkoniyatlari

Shoira ko'pincha jonsiz predmet va mavhum tushunchalarni jonlantirish orqali ayol ruhiyatini ifodalaydi.

Masalan:

sukut gapirdi;

tun quchoqladi;

shamol yig'ladi;

vaqt kuldi;

xotira uyg'ondi.

Bu personifikatsiyalar ayolning ichki hissiyotlarini jonli va obrazli shaklda aks ettiradi.

Tabiat obrazlari orqali ayol ruhiyatining ifodasi

Xosiyat Rustamova she'rlarida tabiat ayol ruhiyatining poetik ekvivalenti sifatida namoyon bo'ladi.

Individual uslub va lingvopoetik xususiyatlar

Xosiyat Rustamova she'riyatining o'ziga xosligi quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

metaforalarning serqatlamligi;

ramziy tafakkurning ustunligi;

falsafiy mushohadalarning chuqurligi;

tabiat va inson ruhiyatining uyg'unligi;

sodda, ammo kuchli emotsional ta'sirga ega poetik til;

ayol ruhiyatining psixologik aniqlik bilan tasvirlanishi.

Shoiraning individual uslubi o'zbek zamonaviy she'riyatida ayol kechinmalarini ifodalashning yangi poetik imkoniyatlarini yuzaga chiqargan. Xosiyat Rustamova

she'riyati zamonaviy o'zbek adabiyotida ayol ruhiyatining badiiy-falsafiy talqini bilan alohida ajralib turadi. Shoir ayolning ichki kechinmalarini tasvirlashda oddiy tasviriy vositalar bilan cheklanmay, tilning estetik imkoniyatlaridan keng foydalanadi. Uning she'rlarida ayol qalbining nozik va murakkab holatlari metaforalar, ramziy obrazlar, epitetlar, personifikatsiya, takror, antiteza va sintaktik parallelizm orqali ifodalanadi. Bunday lingvopoetik vositalar nafaqat matnning badiiy qimmatini oshiradi, balki o'quvchini she'rning ichki ma'nolarini anglashga undaydi.

Shoir ijodida ayol ko'proq ruhiy izlanishdagi shaxs sifatida gavdalanadi. Uning she'rlarida ayolning quvonchi ham, iztirobi ham tashqi voqelik emas, balki qalbdagi kechinmalar orqali yoritiladi. Ayniqsa, sog'inchi motivi ko'plab she'rlarda yetakchi mavzulardan biri hisoblanadi. Bu sog'inchi faqat yor sog'inchi emas, balki bolalik, ota-ona, Vatan, yo'qotilgan baxt yoki insoniy qadriyatlar sog'inchi sifatida ham namoyon bo'ladi.

Xulosa

Xosiyat Rustamova she'riyatida ayol ruhiyati badiiy tafakkurning markaziy obyektlaridan biri hisoblanadi. Shoir ayolning ichki olamini metafora, ramz, epitet, personifikatsiya, takror va sintaktik parallelizm kabi lingvopoetik vositalar yordamida chuqur va ta'sirchan ifodalaydi. Tabiat obrazlari bilan ruhiy kechinmalarning uyg'unlashtirilishi shoiraning individual uslubini belgilovchi muhim xususiyatdir. Lingvopoetik tahlil shuni ko'rsatadiki, Xosiyat Rustamova she'rlari zamonaviy o'zbek she'riyatida ayol ruhiyatini estetik va falsafiy talqin etishning yuksak namunalari biridir. Uning poetik tili o'quvchini ruhiy mushohada va badiiy tafakkur sari yetaklaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rustamova X. Saylanma. – Toshkent: Sharq, 2018.
2. Yo'ldoshev B. Badiiy matn lingvopoetikasi. – Toshkent: Fan, 2008.
3. Nurmonov A. Lingvopoetika asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2012.
4. Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
5. Mamajonov A. O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.
6. Begmatov E. Hozirgi o'zbek adabiy tilining leksik qatlamlari. – Toshkent: Fan, 1985.